

МАРТИНОВ Дмитро Якович

ЕКСПРЕС-ЖИТТЄПИС, найважливіші ціхи біографії

Національний статус, що склався у світі: російський.

Астроном.

З учительської родини.

Народився 7 квітня 1906 р. в м. Керчі Таврійської губернії Російської імперії (нині – Автономна Республіка Крим України).

Помер 22 жовтня 1989 р. в м. Москві СРСР (нині – столиця РФ).

Навчався на фізико-математичних факультетах Кримського (1922-1924), Казанського (1924-1926) університетів.

Працював викладачем (1932-1951), ректором (1951-1954) Казанського державного університету, директором його астрономічної обсерваторії ім. Енгельгардта (1931-1954), викладачем Московського державного університету (1954-1985).

Заслужений діяч науки Татарської АРСР (1945).

Заслужений діяч науки РРФСР (1966).

Член Міжнародної астрономічної ради (1945).

Голова комісії академії наук СРСР з космічної топоніміки (1977).

Голова Всесоюзного астрономічно-геодезичного товариства (1960-1975).

Іноземний член британського Королівського астрономічного товариства (1969).

Лауреат премії ім. Ф. Бредихіна (1986).

Нагороджений медаллю Астрономічної ради академії наук СРСР «За відкриття нових астрономічних об'єктів» і Золотою медаллю ВДНГ СРСР.

Виявив залежність «період – спектр» для тісних подвійних зоряних систем, відкрив і досліджував процеси перенесення речовини в тісних подвійних зоряних систем, заклавши основи сучасних уявлень про еволюцію з обміном мас; досліджував фізику ефектів еліптичності і віддзеркалення в тісних подвійних зоряних системах.

Одним з перших у світі вивчав обертання еліптичних орбіт затемнених подвійних зірок, що стало основою спостережень для сучасної теорії внутрішньої будови і еволюції зірок.

Друкувався у виданнях «Успіхи фізичних наук», «Повідомлення астрономічної обсерваторії ім. Енгельгардта».

Перу М. належать наступні доробки: «Зв'язок між періодом і спектром у затемнених змінних» (1937), «Затемнені змінні зірки» (1939), «Дослідження періодичних нерівностей в епохах мінімумів затемнених змінних зірок» (1943), «Тісні подвійні зірки і їх значення для теорії зоряної еволюції» (1972), «Курс практичної астрофізики» (1960), «Курс загальної астрофізики» (1965).

Ім'я нашого земляка присвоєно малій планеті № 2376.

Серед друзів та близьких знайомих М. – В. Баранов, С. Корольов, В. Цесевич, М. Грачов, Х. Халіуллін, Є. Переполькін, М. Козирев, О. Дубяго, Ю. Липський, А. Яковкін, М. Кобрін та ін.

ПРИСТОСОВАНІСТЬ – НЕВИЧЕРПНА, з наукового кредо Д. Мартинова

Пристосовність живих організмів до навколишнього середовища ...невичерпна. Тому якщо живі істоти є на Марсі, вони могли пристосуватися до тамтешніх умов і в своїх вищих формах – у формах розумних істот. Але саме тому, що умови життя на Марсі не схожі на земні, треба думати, що розумні істоти на Марсі (якщо вони є) абсолютно не схожі на нас, людей.

СУЗІР'Я МАЙБУТНІХ ГЕНІЇВ, зі спогадів Д. Мартинова

До складу талановитої групи студентів, яка сформувалася в Ленінградському університеті в 20-і роки ...входили М. Бронштейн, Г. Гамору, Л. Ландау, Д. Іваненко – блискуче сузір'я майбутніх зірок першої величини!

З них М. Бронштейн і Д. Іваненко не раз приїжджали до Пулково, і тут велися широкі і вільні обговорення найрізноманітніших питань теоретичної фізики і астрофізики, з яких народилося незабаром декілька важливих робіт. М. Бронштейн – яскравий брюнет, стриманий, із спокійною мовою, бездоганною логічністю і переконливістю. Д. Іваненко, навпаки, галасливий, з швидкою мовою, що вільно ллється і свідчить, що той (мало не сказав «оратор») чудово володіє предметом, а, окрім того, сповнений ідей... Бронштейн саме розв'язав низку важливих питань теорії

перенесення випромінювання в атмосферах Сонця і зірок, а Д. Іваненко і В. Амбарцумян підготували декілька робіт з математичної фізики і фізики ядра. У цей же час з питаннями астрофізики зіштовхнувся і Л. Ландау, результатом чого стала його робота 1932 р. про можливість існування надщільних зірок.

СЛАВА ГЕРОСТРАТИВ, з статті Д. Мартинова «Літаючі тарілки»: тест на інтелект» Якщо репортер повідомляє в газету чутки про НЛО, а газета друкує його повідомлення, то за цим стоїть ні що інше, як комерційний розрахунок, зарплата, наклад. Газета набуває популярності, репортер – теж, а той, хто перший заговорив про «блюдне» чи «тарілку», набуває слави серед осіб, котрі його знають, а може бути, й незнайомців. Потім з пропагандою НЛО виступають вже автори брошур, книг, кінофільмів. Про них читають лекції – все це в гонитві за славою, а попереду маячить той же гонорар.

Слава ця до певної міри подібна до слави Герострата, тому що а широких колах руйнується пошана до науки, до її здобутих величезною працею результатів. Адже в повідомленнях про НЛО немає нічого конструктивного, творчого. ...Весь цей галас отруйно охарактеризований відомим (і чудовим) англійським письменником-фантастом А. Кларком в рецензії для газети «Нью-Йорк Таймс»: «НЛО не говорять нам абсолютно нічого про інтелект десь у іншому місці Всесвіту, але вони доводять, як мало інтелекту на Землі».

...У межах Сонячної системи – ми це знаємо точно – ніде більше немає розумного життя, окрім як на Землі, а чекати вторгнення з боку мешканців інших планетних систем – систем, що належать іншим зіркам, на сьогоднішній день немає достатніх підстав.

ЖИТТЯ – ВИПАДКОВИЙ АТРИБУТ, з розвідки Л. Гінділіса «Антропний принцип: чи займає чоловік виняткове місце у Всесвіту?»

Маючи на увазі застосування антропного принципу (АП) для прогнозу різних параметрів, Картер виділив два різні формулювання: слабкий АП і сильний АП. Слабкий АП він сформулював наступним чином: «Наше становище у Всесвіті ...є привілейованим в тому сенсі, що воно повинне бути сумісним з нашим існуванням у Всесвіті». Сильний АП свідчить: «Всесвіт (і, отже, фундаментальні параметри, від яких він залежить), має бути таким, щоб в ньому на певному етапі еволюції допускалося існування спостерігачів».

Ці формулювання викликали великий резонанс і досить різку критику. Так, Д. Я. Мартинов угледів у формулюванні сильного АП твердження, що «Всесвіт має містити життя»... На його думку, в обох формулюваннях «звучить пріоритет спостерігача над природою... мається на увазі ідея, що, якби спостерігачів не було, то не було б і Всесвіту».

КОСМІЧНА ЛАБОРАТОРІЯ МАРТИНОВА, з статті А. Тунцова «Теорія Ейнштейна підтвердилася з другої спроби»

Існують ...відповідні для вимірювань місця– тісні подвійні зірки. І сумарна маса двох світил тут часто набагато вища, ніж маса всієї Сонячної системи, і розташовані вони набагато ближче один до одного, ніж Меркурій до Сонця. А якщо їх орбіти ще й помітно витягнуті, як у найближчій до нашого світила планеті, виходить чудова астрономічна лабораторія для перевірки ефектів теорії відносності.

Одну з кращих таких «лабораторій» в кінці 1970-х років відкрили астрономи Державного астрономічного інституту імені Штернберга (ДАШ) при Московському університеті– директор Дмитро Якович Мартинов і його співробітник, нині професор Хабібрахман Файзрахманович Халіуллін. Це змінна зірка DI Геркулеса (DI Her), яка періодично «підморгує» земному спостерігачеві. Ці підморгування– результат взаємних затьмарень, при яких спочатку перша зірка затьмарює другу, а потім друга затьмарює першу.

...Мартинов і Халіуллін перевірили, чи складе теорія відносності іспит. До загального подиву, у випадку з DI Her та перевірку не пройшла– зміряна швидкість повороту лінії апсид виявилася в чотири рази меншою за визначене Ейнштейном значення.

Відповідна стаття була опублікована в 1980 році і викликала цілком закономірну реакцію. Половина зацікавлених учених почала перевіряти спостереження і розрахунки астрономів, половина– шукати пояснення дивній розбіжності теорії і спостережень.

...У результаті результати Мартинова і Халіулліна повністю підтвердилися, а пояснень їм було запропоновано стільки ж, скільки і аномальному повороту орбіти Меркурія в XIX столітті.

АТМОСФЕРНИЙ «ПЛАНКТОН», з повідомлення «Венера-4» на Венері» на allkosmos.ru
Стосовно води, то аналіз одержаних даних показує, що в нижніх шарах атмосфери планети вміст водяної пари невеликий. Мабуть, та конденсується в хмарному шарі Венери, хоча питання про склад цих хмар, а також їх вертикальну потужність все ще залишається відкритим. Між іншим, учені дійшли цікавого висновку: хоча погода на Венері завжди хмарна, похмура, опадів там, мабуть, не буває.

Дуже цікаве питання про можливість існування життя на Венері з погляду нових даних. Здавалося б, висока температура повністю виключає подібну можливість. Проте відомий астроном проф. Д. Я. Мартинов висловив із цього приводу оптимістичнішу точку зору. Якщо навіть поверхня планети розжарена, то у високих шарах атмосфери можуть існувати набагато сприятливіші для життя температурні умови. Тому в принципі не виключено, що на Венері є своєрідний «атмосферний планктон»– організми, котрі літають і ширяють.

«ДИЯВОЛЬСЬКІ» ЗІРКИ... НА ДОПИТІ, з книги Б. Воронцова-Вельямінова «Нариси про Всесвіт»

«Диявольські» зірки серед всіх зірок для нас найменш загадкові, і диявольського в них не залишається нічого, окрім хіба що «диявольській» докладності їх вивчення. ...Завдяки близькості одна до іншої і ...сильним припливам ...форма їх не куляста, а витягнута. Вони витягнуті за напрямом одна до одної і обертаються мовби «ніс до носа».

...Д. Я. Мартинов відомий тим, що «з пристрасстю» допитує колишні «диявольські» зірки про їх будову з таких різних точок зору і розділів науки, що їм нічого не залишається, як зняти перед ним залишки своїх «таємниць».

РОЗГАДАВ СЕНСАЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ, з кореспонденції В. Рубцова та Ю. Морозова
«Сиріус, якого ми не знаємо»

Згадка про червоний колір Сиріуса може здатися дивною: не треба бути фахівцем-астрономом, щоб знайти на нічному небі цю яскраву біло-блакитну зірку. Судячи з творів персидського астронома Аль-Суфі, такою вона була й в X столітті нашої ери. Але ще в II столітті видатний астроном старовини Птоломеї в своєму «Альмагесті» включив Сиріус до списку... червоних зірок. Загадка ця понад сто років привертає увагу учених. Одні фахівці бачать причину розбіжності між Птоломеєм і Аль-Суфі в помилках переписувачів стародавніх текстів, вважаючи, що Сиріус на пам'яті людства залишався завжди незмінним. Інші схиляються до того, аби повірити Птоломею і Сенеці й визнати можливість великих змін, що відбулися з Сиріусом за нікчемне малий за космічними масштабах термін, – близько 700-800 років.

Астроном Д. Мартинов, розглянувши можливі механізми таких змін, дійшов до висновку, що Сиріус В, супутник найяскравішої зірки неба, в одне з перших сторіч нашої ери вибухнув як Наднова. Точніше, як «напівнаднова»: «справжня» Наднова, вибухнувши так близько від нас, стала б одним з грандіозних небесних явищ в історії людства... До моменту вибуху Сиріус В був червоним гігантом, що й обумовлювало колір всієї системи. Після вибуху він перетворився на білий карлик – виключно щільну зірку розміром із Землю.